

ADY ENDRE IRODALMI KÖR, NAGYVÁRAD

Az **1980. november 14-én** tartott ülés anyaga. A résztvevők száma **200 és 250 között**.

Meghívott: **dr. Kovács József** történész, központi bizottsági tag, a román Államtanács alelnöke.¹

Az előadás címe: **Vég-Várad**

Az ülés vezetője: **Nagy Béla**, volt újságíró (*Megj.: eredetileg történelemtanár; 1982 ősze óta a Nagyváradai Állami Színház magyar tagozatának, 1992-től a színház Szigligeti Társulatának az irodalmi titkára.*)

Nagy Béla: *(az előadóról)* Akik közelebről ismerik, azok tudják, hogy – ha nem tévedek – középkorosként indult, és talán még a disszertációját is, ha jól tudom, Dózsából készítette. *(közben hangosan számolva, mikrofonpróbát tart)* Iskolai tanulmányainak néhány esztendejét itt végezte Nagyváradon, úgyhogy mint visszatérő vendéget, vagy inkább nem is vendégként köszöntöm én őt, és kérem meg, hogy tartsa meg előadását.

Kovács József: Kedves elvtársak, örömmel fogadtam az Ady Kör meghívását. Örömmel fogadtam, mert itt éltem le gyermekkoromat. Nyolc évig a Gojdu líceum magyar szekcióján tanultam. Azután kerültem Kolozsvárra. Örömmel fogadtam ezt a meghívást, mert viszont akartam látni azt a várost, ahol Iosif Vulcan, Ady Endre és még sokan mások tevékenykedtek és dolgoztak.

A meghívást arra is felhasználtam, hogy részt vegyek a nagyváradai múzeum tudományos ülésszakán, ahol számos szép, magas szintű előadás hangzott el, részt vettem ezen, és azt az előadást, amit ott tartottam, szeretném megtartani magyarul is.

Újkori kutatóterületen dolgozom. Igaz, a doktori tézisem Dózsa György volt a magyar történetírásban és irodalomban. De az régen volt.

Szerettem Váradot, szeretem most is, gyermekkoromban gyakran elmentem a vár mellett, és ezért ragadtam meg ezt a témát.

De még egyet szeretnék mondani. Majd látni fogják az előadás során, hogy olyan anyagra támaszkodom, amelyet egy újkori történész kutatott fel előttünk, dokumentumgyűjteményben tette közzé, és ezt felhasználva készítettem el az előadást. Deák Farkasról van szó, rá még vissza fogok térni.

A témát valószínűleg nagyon sokan ismerik. De úgy éreztem, hogy miután kollégáink megírták Erdély történetét, egy sereg nagy jelentőségű munka jelent meg, ideértve Románia traktátusát, ideértve az egyetemi traktátust. Ma már fontos kérdésnek tekintjük a helyi történetírást. Hogy a helyi történetírás alapján támasszuk alá mindazt, amit a tudósok, mindazt, amit a kutatók mondanak. Ezért is kívántam ehhez a kérdéshez hozzászólni.

Mint említettem, anyagomnak jelentős részét egy neves magyar történetíró munkája alapján állítottam össze, Deák Farkas munkája alapján. Részletesen beszél Váradnak a szerepéről, arról az ostromról, mely ezelőtt 320 évvel zajlott le a törökök részéről, és arról a szent védelemről, melyet Nagyvárad hősei vítak abban az időben, 1660 nyarán.

¹ Az Államtanács elnöke természetesen Nicolae Ceaușescu volt.

Egyébként egy ilyen körnek a feladata nem csupán, hogy népszerűsítse az ún. „tudósokat”. Én idézőjelbe teszem Nagy kollégámnak a bevezetőjét, mert hisz egyszerű kutatók vagyunk, akik igyekszünk feltárni a múltat, hogy abból tanuljunk, épüljünk, mert a történetírás csak akkor történetírás, ha van célja, célkitűzése, ha tud nevelni, nemcsak ismeretet közölni.

Ennek az előadásnak is az a célja, hogy megismertessen egy kérdést, és abból megfelelő konklúziókat vonjunk le, hogyan látjuk a márt, hogyan dolgozunk a jövőért.

Deák Farkas művét akkor írta, amikor a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagként megválasztotta. Komoly tanulmányozás alapján rámutatott, mi volt az oka annak, hogy Vég-Várad, e terület leghatalmasabb vára, legmodernebb vára kénytelen volt behódolni a töröknek.

Az akadémiai székfoglaló 1877-ben volt, rá egy évre a tanulmánya meg is jelent. De hangsúlyozom, dokumentumokat hoz, amelyeket az utókor történésze is felhasználhat, és szentül meg vagyok győződve, hogy írókollégám, aki most jelentetett meg egy ragyogó könyvet az 1660-as eseményekről, valószínűleg látta, és éppúgy értékeli Deák Farkas munkáját, mint ahogy mi, történészek értékeljük.

Egyébként ma sem használtuk ki kellőképpen a régi krónikás Szalárdi Jánosnak a munkáját, *Siralmas magyar krónika kilenc könyveit*, amely 1662-ben jelent meg.

Tudott dolog, hogy Szalárdi a védők között volt, tehát a várban tartózkodott abban az időben, s miután megszabadult – nagyon kevesen szabadultak meg – papírra vetette mindazt, ami 1660-ban történt. Persze stílusa nehézkes, türelemmel kell olvasni, éppen úgy, mint egy oklevelet, de megéri, hisz megismerjük a város képét, megismerjük a vár rendszerét, és azt a hősi küzdelmet, amit folytattak a váradiak a törökök ellen.

Komoly segítségemre volt diákom, Liviu Borcea, az itteni művelődési osztály dolgozója, aki nem egy munkát szentelt ennek a kérdésnek, anélkül persze, hogy részletesen elemezte, vizsgálta volna az eseményeket.

Ezen kívül segítségemre volt az 1901-ben megjelent Szabó Tóth-féle, Szabó Tóth Pál-féle monográfia, amely részletesen beszél az eseményekről.

Szeretném hangsúlyozni, kedves elvtársak, hogy nem tudtam először választani három esemény közül. Nagyvárad hősi harcot vívott a törökök ellen 1598-ban is, Zatarcsi Mehemed basa négyheti ostrom után se tudta a várat bevenni, pedig akkor kezdetleges állapotban volt ez a régi középkori vár, hisz tudják valószínűleg, Bethlen Gábor idejétől kezdve építik teljes mértékben ki, és válik, hogy úgy mondjam, szinte Közép-Európa egyik leghíresebb, legerősebb várává.

A törököket visszaűzik 1598-ban. 60-ban a vár elveszett, 92-ben az osztrákok szerzik vissza a törököktől.

Sok rágódás után úgy láttam, hogy nekünk föltétlen az ezelőtt 320 évvel lejajlott eseménynek kell áldoznunk, és ezzel a kérdéssel kell foglalkoznunk.

Engedjék meg, hogy néhány szót szóljak a korabeli nemzetközi helyzetről. Azért, hogy világosan lássuk Nagyvárad szerepét, ennek a várnak a jelentőségét abban az időben.

1648-ban fejeződik be a harmincéves háború a westfáliai békével. Ebben a háborúban összemérték az erejüket a nagyhatalmak: Franciaország, a Német-Római Birodalom, Svédország, de ha akarják: a katolikus államok a református államokkal, kálvinista államokkal. Győztek az utóbbiak. Ebben a háborúban Erdély jelentős szerepet játszott. A tárgyalásztalnál egyenlő félként vett részt Westfáliában. Tehát növekedett a jelentősége. Győzedelmesen került ki Franciaország, Svédország, a német fejedelemségek és Erdély. A Német-Római Birodalom, amelynek a vezetője az osztrák császár volt, vereséget szenvedett,

visszaesett. Azért említettem ezt, hogy világosan lássuk, milyen nagy mértékben nőtt meg az erdélyi fejedelemségnek a szerepe ebben az időben, amikor a törökök elhatározzák azt, újraszervezve hadseregüket, hogy Európa szívébe hatnak, megsemmisítik az erdélyi fejedelemségnek a privilégiumait, és behatolnak mélyen Ausztria területére.

Valószínűleg ismeretes az, hogy 1648-ban a török porta élére IV. Mohamed került. 1692-ig uralkodott. Talán egyetlen egy szultán sem ennyit. Nagyvezérré nevezi ki Köprülü Mehemedet. Hetvenöt éves, de munkaképes, vasmarkú ember. Rövid idő alatt átszervezi a már hanyatló török hadsereget, és elhatározza, hogy hadat indít Magyarország még el nem foglalt területeinek a megszerzésére, Erdély függetlenségének a megsemmisítésére, és Ausztria, helyesebben a Nyugat-Német Birodalom megsemmisítésére és elfoglalására. *(Kelet-Német?)*

Először a velenceieket szorítja ki a görög szigetekről, majd felhasználva a Német-Római Birodalomnak nehéz helyzetét, parancsot ad Ali basának, hogy 40.000 emberrel induljon Nagyvárad elfoglalására, és a körülötte lévő területek, hajdú-vidékek megszállására.

A hajdú vidékek problémáját az elvtársak ismerik, hisz Imreh kolléga erről nemrégén előadást tartott.

Nagyvárad akkor, Kővári történetíró szerint, Erdély őrszeme volt, nagy várdája, védbástyája és a hajdúság központja. De majd látni fogjuk azt, hogy sajnos, a hajdúság nem játszik szerepet ebben a küzdelemben. Hajdúság nincs ebben az időben, legalábbis az eddigi kutatások azt mutatják ki, és ezért nem sikerült a 40.000 emberből álló török haderőt visszaszorítani és elűzni a váradi bástyák körül.

Várad vára középkori intézmény, századokon át állandóan bővítették, a XVI. században olasz mesterek és mérnökök újjáépítik, elkészítik az önök által nagyon jól ismert öt bástyát, a belső épületeket megerősítik, és képessé tették arra, hogy körülbelül négyezer ember tartózkodjon a várban, és védje az ellenség ellen.

Nagyvárad mellett abban az időben még működött, akcióképes volt a fogarasi vár, a görgényi, kővári, szamosújvári, gyalui, jenői. De mind jóval kisebbek, és jelentős szerepet nem tudtak játszani a török elleni küzdelemben. Főleg akkor látjuk ezt világosan, ha arra gondolunk, hogy a törökök 40.000 emberrel érkeznek a város falai alá, és ha még hozzátesszük Szeidi budai pasa iderándulását 1660-ban, akkor 50.000-re tehetjük a törökök számát. Egy sereg ágyúval és más harci eszközökkel.

Kinek a kezébe kerül, kinek lesz a feladata az, hogy ezt a várat és a várral együtt Erdélyt megmentse a török uralom alól?

II. Rákóczi György fejedelemre.

Igaz, II. Rákóczi György fejedelem a moldvai és a havasalföldi fejedelmek segítségével 1658-ban hadjáratot vezet Lengyelországba, és ezzel magára vonja a török szultán haragját. A törökök a tatár kánt küldik Erdélybe, végigpusztítják az országot, Nagyváradig is eljutnak, hisz tudták, hogy itt van a legerősebb vár. Miután megsarcolták az országot, visszavonultak. Ez előkészület volt a törökök számára.

Rákóczitól elveszik a fejedelmi pálcát, és Barcsay Ákosnak adják a törökök. Barcsay Ákos uralmát azonban az országgyűlés nem fogadta el. Rákóczit tekintették továbbra is fejedelemnek.

Barcsay '58. szeptember 14-én kapja meg a kaftánt, a fehér tollas bársonyföveget, a buzogányt, szóval a kinevező jelvényeket, és egy gazdagon nyergelt paripát. Rákóczinak erre nem volt szüksége, mert régi fejedelem volt, és bízott benne Erdély lakossága.

Mit tesz, miután tudomásul veszi azt, hogy a törökök rövid idő alatt Várad falai alá érkeznek?

Szervezi a hadseregét. Ugyanakkor igyekszik Barcsay tekintélyét tönkretenni. Ha az újságok korszakában – nem máról van szó – egyik író a másikat tönkretehetette újságcikkkel, rombolhatta tekintélyét, úgy abban az időben levelekkel tették ezt meg. Rákóczi írótársai szinte naponta küldött leveleket ismerőseinek, barátainak, városok vezetőinek, megyei vezetőknek, amelyben ócsárolta – de jó értelemben mondom – Barcsay Ákos személyiségét és uralmát, hogy magának nagyobb tekintélyt szerezzen, mert tudta azt, hogy az egész lakosság melléállására kell számítnia, hogy a török hadakat vissza tudja verni.

Ugyanakkor szövetségeseket keres II. Rákóczi György. Így szövetkezik Mihnea havasalföldi uralkodóval. Október 4-én Marosvásárhelyen aláírják a szerződést, majd Töröcsvárnál személyesen találkoznak nem sokkal később, és itt közösen elhatározzák azt, hogy Mihnea vajda a Duna déli részén támadja a törököket, hogy akadályozza a török haderő előnyomulását. Ugyanakkor szövetkezett a moldvai fejedelemmel is, aki viszont felajánlotta a segítségét, hogy amennyiben a törökök nagyobb egységgel Erdélybe törnek be, segítségére siet, és kiűzi a törököket az országból.

Ezután lezáratta a határszéli szorosokat azzal a céllal, hogy meggátolja a törököknek az előretörését.

Közben mi történik?

Barcsaynak is voltak hívei, főleg a mai Erdély déli részén, ideértve Szebent, Segesvárt, ideértve Dévát, Lugost és Karánsebest. Nincs időnk arra, hogy elemezzük, miért támogatták ezek a részek Barcsayt. Csak annyit mondok, hogy az ő uralmi területe volt, itt voltak hatalmas jószágai, birtokai. A törökök először ezt megkapják könnyűszerrel, szinte játékosan Barcsaytól. Erre a helyre, ezeken a helyeken berendezkednek, és készülnek Bihar felé, a Részek felé, hogy elfoglalják a várat a hajdú területekkel együtt.

Érdekes, hogy Mihnea vajda jelentős eredményeket ér el a Duna vidékén. Elfoglalta Giurgiu várát, pedig az elég erős volt akkor. Keveset tudunk Mihnea vajdáról, neves vajda volt. És megszerzi Brăilát is, felszabadítja a törököktől. Tehát minden remény megvolt arra, hogy gátolni tudja a török erőket az előretörését. De a törökök Temesvár vidékéről indítják el a negyvenezer embert. Lassú menetben Aradon át haladnak Várad felé 1660 tavaszán.

Rákóczi közben felhagy most már a levélírással, és fegyverrel igyekszik megdönteni Barcsay úgynevezett hatalmát. Úgynevezett hatalmát, mert hisz a törökök nevezték ki erdélyi fejedelemmé. Szeben körül támadja meg, de nem volt szerencséje. Segesvárnál ismét megtámadja a törököket, de itt se volt szerencséje. Vonul vissza Várad felé, mely éltető elemét képezte. Sietett Szilágysomlyó felé is csapatokat küldeni, hisz az ő jószágterülete ott volt, hogy katonákat toborozzanak a törökök ellen. De őt megelőzi Szeidi budai pasa, aki mintegy 20.000 emberrel betör Erdély területére, megvívja Székelyhidat, utána Szilágysomlyót, és Désen keresztül Kolozsvár mellé kerül. Éppen abban az időben halad át ezen a városon II. Rákóczi György Várad felé irányulva.

Szeidi csapatai és Rákóczi csapatai között ott volt már Kolozsvár. Második szülővárosommá vált, tehát róla is egy-két szót mondanom kell. Kolozsvár városa messzemenően támogatta Rákóczit, és szemben állt Szeidi basával. A bírót elfogatta Szeidi basa, börtönbe vetette. Nem adta meg magát. Titkon utasította a várost, támadják meg csapatait, és ne engedjék át Kolozsvár városán, hogy megtámadhassa Rákóczit.

De Kolozsvár is gyenge volt. Szeidi áthalad a városon, és néhány nap múlva megütközik II. Rákóczi György csapataival Gyalu mellett. Háromezer román és magyar katona, székely

katoná veszett el a csatatéren. Rákóczi itt is elvesztette a játszmát. Sőt, ő maga is megsebesül, súlyosan megsebesül, barátai Nagyvárad várába hozzák, és itt Csokási Márton és Keresztúri István – de lehet, hogy Csókási, a dokumentumok rövid „o”-val írják – orvosok kezelték. De 1660. június 7-én meghal. Negyvenéves korában.

Ezzel elveszett az a vezető, aki képes lett volna fegyveres erővel megvédelmezni ezt a várat, megtartani Erdély függetlenségét, és megakadályozni azt, hogy a törökök néhány év múlva Bécs kapui alatt álljanak.

Kövári azt mondja Erdély történetében, benne, mármint Rákócziban Erdély utolsó szabadsághősét veszté el. Erdély függetlenségének lőn áldozata. Valóban, lelkesen harcolt a függetlenségért, szövetséget köt a moldvai és havasalföldi fejedelemmel, akiknek tapasztalatuk volt a törökök elleni küzdelemben, hogy megakadályozzák a török előrehatolást.

Térjünk vissza Ali basához, aki 1669 tavaszán Temesvár vidékén tartózkodik, majd lassan, május hónapban Aradon át Nagyvárad felé közeledik. Miután elpusztította Jenőt, elpusztított mindent, amit maga előtt talált. Vele együtt jön Barcsay Ákos, aki átadta birtokait, átadta Lugos vidékét és Karánsebes vidékét, majd Dévát. Egyes történetírók mentik Barcsayt. Kényszerből tette. De Deák Farkas, aki annyit szenvedett, mivel azzal gyanúsították, hogy részt vett a Makk-féle összeesküvésben, az általa talált oklevelek nyomán határozottan elítéli. Barcsay, hogy megtarthassa az erdélyi fejedelmi címet, feladta Lugost, Karánsebest, Dévát, és segített a törököknek, hogy a többi területet is elfoglalják.

Igaz, a történetírók azt mondják, hogy Barcsayt tisztességes fogságban tartotta Ali basa. Hát nyilvánvalóan tisztességes fogságban tartotta, azért tartotta fogva, hogy közöttük legyen, és majd, mint látni fogják, milyen szerepet játszik Várad várának elfoglalásában. Közben a budai basa, aki a Rákóczi elleni győzelem után észak felé tart, és visszavonul Buda felé, parancsot kap, hogy tízezer emberrel támogassa Ali hadseregét.

Ötvenezer török, tízezer nagyváradi. Román, magyar, szlovák, mit tudom én. Elhatározzák azt, hogy senki nem hagyja el a várost. Mindenki támogatja a várbelieket, és vissza fogják szorítani a török erőket. Nyolcszáz ember a várba vonult. Azok között a neveket ha megnézzük, elvtársak, mindazokat a személyeket, akik ezen a területen laktak, és akik merték vállalni azt, hogy hősiességgel harcolni a törökök ellen, ott látjuk.

A tízezer ember a várfalakon kívül élt. Szalárdi is ezt hangsúlyozza. Sőt, térképek utalnak arra, hogy milyen szép utcák voltak, vízimalmok, mesterségek, mesteremberek, hát, akik igyekeztek a várost megvédeni. De mindenki tudta azt, hogy végső soron a központ a vár elfoglalása, hisz a város népét könnyűszerrel körülveszed, és megsemmisíted. És ez is történt. Ali basa Velencétől délre foglalt állást, Szeidi basa itt, a Pece vidékén foglalt állást, és Ali basának egy külön egysége, főleg az ágyúzó egység, az Olasziban foglalt állást. Persze úgy, hogy a lakosságot elűzték. Vagy aki nem távozott el, megsemmisítették.

Maradt tehát a várra nyolcszáz ember.

Ali basa, Szeidi basa és barátunk – de időzjelben mondom – Barcsay kiáltvánnyal fordulnak a várbeliekhez, hogy adják fel a várat, ne küzdjenek, mert elhatározott az, hogy ennek a várnak török kézbe kell kerülnie, az egész hajdú-vidéknek török kézbe kell kerülnie. Erdély török uralom alá kerül, hogy aztán a törökök Európa szíve felé haladhassanak.

A várbeliek kértek segítséget a megyék vezetőségétől, a földesuraktól, akiknek önálló katonai egységeik voltak Magyarország kormányzójától, magától a bécsi udvartól. Ez azonban mind késett.

Ebben az időben nemesi csapatok és a bécsi udvarhoz ragaszkodó csapatok Lengyelországban harcolnak a svédek ellen. A császár nem hitt abban – mert békeszerződése

volt a törökökkel –, hogy a törökök valóban Váradot el akarják foglalni, és a többi el nem foglalt területeket. Mégis – mondja Deák Farkas – négyezer embert Várad köré vezényel, de megtiltja nekik, hogy kapcsolatba kerüljenek a törökökkel. Sőt, azt írja az oklevélben a korabeli titkár, íródeák: nehogy meglássák a török erők ezt a négyezer embert. Mert valószínűleg Ali basa esetleg kikerüli Nagyváradot, és azonnal Bécs ellen indul.

A magyar rendek tanácskozásra ülnek össze, hogy katonaságot biztosítsanak a vár védelmezőinek. Tehetetlenek maradnak. A bécsi udvar sem hallgat erre. S megkezdődik az ostrom, ha jól tudom, július 12-én. Bocsánat, 14-én. Megkezdődött az ostrom. A legnagyobb hősiességgel harcoltak az ifjak. Nem divatból mondom. De a történetírók mind kiemelik azt, „jó, ifjú legények” – írják a történészek – voltak az élharcosok a várban. Rájuk lehetett leginkább számítani, ezért említtem meg. Azt hiszem, ez példa arra, hogy a történelem tanítsa az időseket, tanítson fiatalokat, becsülettel meg kell állnunk a helyünket mindenütt.

Megkezdődik a vár ostroma. Ágyúval lövik. Na persze nem robbanólövedékekkel, de azért kárt tudott tenni a golyóbis is az emberek sorában.

Már három hete folyik az ostrom. Semmi eredmény. Ali basa rohamot határoz el, és ezért megparancsolja, hogy vezessék le a vár körül lévő csatornák vize a Körös felé. Nem sikerült, mert alacsonyabban volt a meder, mint a Körös vize. De valaki, a történészek szerint egy váradi – ilyenek is vannak, szerencse, hogy kevesen – elárulta Ali basának, hogy Bethlen Gáborék annak idején a Pecébe vezették le a vizet. Sikerül is.

Tehát megközelíthető volt a vár. S akkor megkezdték a vársáncoknak a betömését azért, hogy rohammal közel tudjanak férni a falakhoz. A leghősibb események ekkor zajlanak le. A katonákat kézitásában kellett ledobálni, akik létrákkal ezeken a magas várfalakon feltörtek. És itt engedjék meg az elvtársnők, hogy aláhúzzam, mint ahogy Egerben, és valószínűleg sok más várban, Giurgiuban is bizonyára, Brăilában is bizonyára mikor megtámadták, és bárhol másutt, a nők jelentős szerepet játszottak. Főzték a vizet, forralták a faggyút – korabeli módszerek szerint. És öntötték a felfelé törő törökökre. Köveket hordtak, és úgy igyekeztek védelmezni a várat.

Háromheti ostrom után a törökök már ezer embert vesztek. S miután a vizet lecsapolták, Ali elhatározta, hogy a legnagyobb áldozatok árán is elfoglalja a várat.

Hogyan foglaltak el annak idején egy várat? Aláaknálták. Puska az volt bőven. Éppen a Bethlen bástyát aknálták alá, a többi részt kegyetlenül ágyúzták, a robbanás után előtűnt a bástya, egy másik robbanás megnyitotta az összekötő falakat, és itt már szabadon közlekedhettek a törökök, ami azt jelentette, közelharcra került a sor.

Ekkor a várban 350-en éltek.

Még folyt a küzdelem néhány napig, s utána kitűzték a fehér zászlót. Megadták magukat.

De szeretném hangsúlyozni azt, éppen Deák Farkas az, aki igyekszik külföldről szedett dokumentumok alapján megítélni a helyzetet. A törökök eddig körülbelül tízezer embert vesztek el, de még mindig negyvenezer van. A várban 350-en vannak. Már közelharcra került a sor. Mit tehettek a hősök?

Ezt mondja Szalárdi is. Aki benn volt, harcolt, de megszabadult. Fel kellett adni a várat.

Ali basa megengedte, hogy a 350 életben maradt katona elvonuljon, és Erdély mellett, Dés környékén és a többi helyeken telepedjenek le.

Elvonultak azok a személyek is, akik a bástyákon tartózkodtak hosszú időn keresztül, tiszta életű váradi polgárok, akik még azt a feladatot is kapták, hogy az éktelen káromkodásokra ne

válaszoljanak, és védjék a várat. Zárójelben említtem meg, mindaz, amit sokan tesznek közülünk, nem épp ebből az időből, de a török uralomból származott ránk.

Tehát, elvtársak, a várat feladták. Ali basa fészkelődött ide be. A negyvenezer emberével megszállta az egész Hajdúságot. És ezzel megpecsételődött Nagyvárad sorsa, és megpecsételődött Erdélynek a sorsa is. Barcsay nem sokat uralkodik. Még két esztendő sem ér meg, s mások kerülnek Erdély trónjára, köztük Apafi Mihály is.

Konklúzióképpen annyit, hogy Várad elestével felszabadult az út Bécs felé, felszabadult az út Csehország felé, ahogy azt a pármái udvar bécsi követe... - jól mondom? Pármának volt követe Bécsben. Ez az illető, Chiaromanninak hívják, írta meg hercegének Pármába: „Elesett Nagyvárad, Közép-Európa kulcsa a szultán kezébe került.”

Valóban, nem sok idő telik el, és a törökök hatalmas haderővel indulnak Bécs alá. Az események ismeretesekek, Sobieski lengyel vezérnek a nyomán sikerül a törököket megállítani, békére kényszeríteni, mi több, sikerült lehetővé tenni azt, hogy a Habsburgok elfoglalják egész Magyarországot, és megszállják Erdélyt is. Addig az erdélyiek a törökök ellen harcoltak, s ettől az időtől kezdve a Habsburgok ellen.

Köszönöm szépen. (Taps.)